

Hol tartok?

(curriculum vitae)

A magyarországi Zentán születtem 1944. július 8-án. Pontosan három hónapra rá honvéd édesapám - a harminchat éves pincér, cipész csizmadia, tánc- és illemtanár - hajnalban sebtében hagyta oda a városházi tornyot, ahol tűzoltóként ügyelt, és búcsút véve huszonnégy éves édesanyámtól, hároméves testvérbátyámtól s tőlem, csatlakozott a közelgő orosz csapatok elől kivonuló magyar katonákhoz.

Jól tette, mert a ködös novemberi hajnalokon száz árthatlan magyart vittek vesztőhelyre partizán martalóckok.

A tóparti városrész szüleim tartotta kocsmája, a Hangyától a földműves- szövetkezeté lett, míg a város Jugoszlávia fennhatósága alá került, másodszer is.

Apám szerencsére hazatérhetett a kivételesen rövid orosz fogságból, s a szövetkezeti vendéglőt boldog családi otthonomnak éreztem. Noha akkor - a negyvenes évek végén - már volt saját lakunk: anyai nagyapám, a pálinkafőző parasztgazda segedelmével egy százéves vert falú, nádtetős házba költözhattünk; bátyámmal gyakorta háltunk a kocsmai konyha priccsén, ahol a szomszédos terem cigányzenéje zsongított álomba. (Mit se tudtam arról, hogy az előadandó nóták, dalok cirill betűs jegyzékét előzetesen be kellett nyújtani a hatósághoz. De nem kívántam élni a gyermeki együgyűségre való joggal; nagyon is érteni akartam a felnőttek világát, sokféle vendéget figyeltem érdeklődéssel: a kútásó Jani bácsit, egy tanyai remetét, egy rózsatermesztő embert, sofőröket, borbélyokat, kereskedősegedeket, egy izgága, verekedős hentest... Újságokat járattunk, nyeles tartóba csíptettük a lapokat, óvodás koromban egyedül megtanultam olvasni és biliárdozni, tudtam, ki Ho Si Minh, Eden, Bevan, Menderes, egy csepp elszórása nélkül töltöttem pálinkát vagy színes likőröket a csöpp szájú, vékony nyakú, hasas fityókba, megjegyeztem az Őszi utazások... könyvcimet, és esténként félelem ragadt rám a padon ülő nagyoktól, akik aggódalmasan sandítottak a határvillongások irányába. Arra viszont senki se adott magyarázatot, miféle emberi csontok tűntek szemembe a lerombolt híd környékén, a parton és a kiserdő kubik gödreiben...)

Gyerekkorom nagy élménye volt a tenger, családkunk egyetlen fiúmei és abbáziai nyaralása 1950 táján. Nappal a tortakecsességű paloták bővültek el, este a mesébe illő, parazsasan sziporkázó, villanyfényes hegyoldal. Gyermeki eszem valahogy nem ütközött meg azon, hogy egy-egy ismert név, a BUDAPEST és a GYŐR volt látható valamennyi kikötői bakon meg a közműcsatornák csillogó bronzfedelén.

Elsős elemistaként Farkas Géza tanítóbácsim megismertetett a magyarságnak a nemrégiben háborúban betöltött dicstelen szerepével, mint szemtanú ecsetelte derék kommunista hazafiak kivégzését, amit - mi, kisdíákok - mély átéléssel véstünk tudatunkba.

Kedvelt tanítóm kezdett dicsérgetni dolgozataimért, s hitette el velem, hogy talán jól tudok fogalmazni. Egy egérfogás élményének leírása lehetett első „kiemelkedő művem”, körülbelül a második osztályban, negyedik koromban pedig már igyekeztem különöset, meg-hökkentőt mondani. Amikor bántott a lelkiismeret cím alatt pl. arról gyóntam, hogy vidéki vakációról hazajöve elcsentem vendéglátóm gyermekének ólomkatonáját, és később itthon azon keseregtem, hogy hagytam volna helyén az ólomkatonát, s helyette a játékmozdonyt hoztam volna el, vasutastól. Később mindvégig előszeretettel heccelődtem irodalomtanárainkkal - Czabafy Ágnes, Tőke István, Vajda József, Tőke Verona, Szloboda János, mind ismert személyiség ma is -, sokszor bosszantó szándékkal, túróképességüket próbálgatva költöttem meg házi feladataimat vagy az iskolai dolgozatot. „Petőfivel karonfogva jártam a dűlőutakon”, és számtalan tudatos kortévesztést követtem el: Mátyás király udvarában kihallgatásra várva MORAVA cigarettát szívtam, miközben az uralkodó a vízállásjelentést hallgatta a rádión. Jóhízemű tanáraink az ilyenek-re is ötöst adtak.

Romantikus kamaszbarátság folytán kerültem a szabadkai vegyészeti középiskolába. Eke Pista pajtásom - a későbbi rendőrfőnök - elvázott a felvételin, ő maradt a zentai gimiben, míg én tehetetlenül ottragadtam abban a szenvedtetőn kétnyelvű szakiskolában. A

technikumban osztálytársam volt Ágoston András, politikuscsemete, később hatalmi tisztségek viselője, ma kisebbségi pártvezér; Jung Károly költő, néprajztudós és Vajda Gábor író, kritikus, irodalomtörténész.

A palicsi ideiglenes diákotthon, az őszi fürdőváros elvarázsolt kertjei, úrias villái, a mindennapi villamosozás Szabadkára a hangulatiságra fogékony ifjú lélek finom érzelmességét váltották ki, a türelmetlen szerelmi ábrándoktól telten a számos, szép szecessziós épület között egyenes út vitt Krúdyhoz, kinek faltam regényeit. A húszperces nagyszünet elég volt ahhoz, hogy futva iramodjunk a kilométernyire lévő ócskapiacra, felfedezni és megvásárolni csodálatos könyveket. Akkoriban kezdtem el naplót írni; a nagy alakú kemény fedélre a Hegyi patak címet jegyeztem. (Jó két év alatt jelentéktelen, silány locsogással töltöttem meg három- vagy négyszáz oldalt, mégis sajnálom, hogy '76-ban a házkutatók örökre elkobozták.) Szabadkán a tanítóképzős diákoktól hallottam egy érdekes magyartanárrol, bizonyos Bori Imréről, aki aztán többször is jelessel osztályozta néhány munkámat, amit szívességből készítettem el a képzős haverok helyett.

A nyári szünetidőben olvastam el az ócskapiacra vett könyvek egyikét, amely a világnézetekről szólt, és arról világosított fel, hogy „a materializmus számíthat az utókor homéroszi kaczejára”. Miután tizenhat éves elmémrel úgy ítélt meg, hogy most épp a kaczejra méltó materializmus van divatban, a Magyar Szó napilap olvasórovátának szegeztem azt a kérdést, hogy az iskola egyidejűleg taníthatna-e többféle világnézetet, hogy az ember tetzés szerint választhasson közülük. Erre azt írta az újság, hogy „akkor válaszolunk, ha majd benő a fejed lágya”.

1960-ban hazahozott a honvág, és boldog elsős lettem a gimnáziumban. Hogy, hogy nem, akadt ott tanár, aki számon tartotta világnézeti töprengéseimet, és miattuk macerálgatott úgy két éven át. A Magyar Szótól Girizd László és Burány Nándor újságírók jöttek el néha védelmezni.

Csakhogy újabb bűnöket is elkövettem. A következő nyáron ifjúsági önkéntes építőtáborban vettem részt, Dél-Szerbia albánoklakta vidékén; Preševonál autótutat építettünk. Barátaimmal keményen dolgoztunk a kötőrőben és sérelmeztük, hogy folyton a könnyebb munkát végző kiváltságos naplopók részesülnek dicséretben az ugyancsak naplopó parancsnok részéről. Felmondunk. A felhördült parancsnokság valamilyen tanácsa azt a határozatot hozta, hogy megbocsát, maradhatunk. De hiszen mi nem is kértünk bocsánatot és maradni sem akartunk. Elmehettünk, de útiköltségre nem adtak

pénzt, és erőszakkal elvették egyenruhánkat is. Csupán néhány konzervvel bocsátottak a közel ezer kilométeres útra. Mészáros Józsi ácsinas barátommal vonaton szökve több napon át kalandoztunk hazafelé.

A következő iskolaévben, amikor többször is gyűlésre tereltek össze bennünket, az ifjúkommunista párttitkár, Pertics Péter nem mulasztotta el fölemlegetni áruló gaztettemet. Ezt pravoszláv karácsonykor megtetéztem azzal, hogy társaimmal alkalmatlan időpontban harangoztunk a görögkeleti templom tornyában.

Működésbe lépett ellenem az ifjúsági szervezet: büntetett, csendőrködött. Maga az ifielnök utazott Topolyára, hogy megakadályozza fellépésem az Újvidéki Rádió Arany mikrofon—rendezvényén, ami sikerült is neki, holott korábban a palicsi döntőben is bemutathtam *Kidobtak az iskolából* c. magánszámomat.

Végül csakugyan kidobtak az iskolából, méghozzá a nyári szünet idején. Amiért ábrázoló mértanból sorozatban gyártottam többek számára a házi feladatként elkészítendő rajzokat; ötöseim ellenére év végi egyest kaptam büntetésül. Az ellene benyújtott fellebbezésem hangneme miatt pedig kizártak.

Azokban a napokban lettem félárva, apám halálával.

1962 őszen megint szabadkai diák lettem, a gimnázium harmadik osztályában. Magyartanár osztályfőnöknőm azonnal megelőlegezte a hatáskörébe tartozó megrovást, mivelhogy a legelső tornaórán fekete helyett piros gatyában jelentem meg.

Újév táján, egy napon, amint hazaérkeztem Szabadkáról, hívtak a zentai rendőrségre. Éjfélén túl vallattak - fejem néha a falnak koccantva, meg-megrugdosva a lábamat -, anélkül hogy konkrétan számon kértek volna valamit. Hova tettem, hova rejtettem el, adjam elő..., csak éppen nem nevezték meg, hogy mit.

Másnap megtudtam barátaimtól, hogy ismeretlen betörő fegyvereket vitt el a zentai gimnázium katonai szertárából, s mint bosszúszomjas, kidobott diák, én vagyok az eset első számú gyanúsítottja.

Mészáros Jóskát is arról faggatta egy szigorú rendőr, hogy hová tette... Mire a kétméteres ácsinas - Hosszú Mesza - azt felelte, hogy beledobta a folyóba. - Mit?! - csaptak le rá. - Göröngyöt, kavicsot... - mire jól legorombították. (Hasonló párbeszéddel kezdődik Tolnai Ottó *Folyómérgező* c. hangjátéka...)

Megeléglően a gyakori beidézgetést, goromba ordítást, fenyegetőzést, fagyalaló folyosói várakoztatásokat, sokszor haza se utaztam Zentára, hanem az iskolában maradtam, és ott is aludtam, a fotólabor deszkapadján, Dormán László tanuló és fotóművész jóvoltából.

Márciusban szökésszerűen otthagytam az iskolát, és festőnek készülő cigány barátommal, Balázs Gáborral a tengerparti Fiuméba utaztam.

Egy hónapon át éhezünk, majd ott is elővett a rendőrség fegyverügyben. Évekkel később lepeződött le a betörő, egy rendőr gyereke, talán épp annak a fia, aki lábfejemen ugrándozott.

Még egyszer nekiveselkedtem a gimnázium harmadik osztályának, ezúttal Zentán. Jól kezdődött. Szloboda János irodalomtanár lett az osztályfőnököm. Nem volt gond a tanulással. Működött az önképzőkör, melynek alelnöke voltam. Az *Ifjúság* hetilap *symposion* c. rovata kezdte közölgetni verseimet. Tavasszal az oszi a tizedik igazolatlan óramulasztás után megkérdezte, hogy akarok-e iskolába járni, amire azt feleltem, hogy „ez hülye kérdés”. „Én hülye vagyok?!” „Nem, csak a kérdés” A párbeszéd valamilyen formában és áttételeken elszivárgott az illetékes testületig, amely másodszor és utolszor kirúgott a zentai gimnáziumból.

Közel hatévi kóválygás, idénymunkák sora (benzinkút, zsákolás, földmérés, kubikolás, parkettázás...), csavargás, semmittevés, kalandos kitérő várt rám ezután.

'64 szeptemberében, húszévesen azonnal berántottak a hadseregbe, ahol nem akartam megfelelni, s öt hónap után mint alkalmatlant fel is mentettek a szolgálat alól. Ott katonáskodtam, ahol Petőfi Sándor, a horvát Károlyvárosban (Karlovacon), s ugyanúgy gyötört a mundér, mint nagy elődömet. (A város tragikus irodalmi emléke az is, hogy vasúti pályaudvarán, a veszteglő vonat illemhelyén követett el pisztolyos öngyilkosságot 1899-ben Péterfy Jenő, a neves esztéta.)

Az *Új Symposion* folyóirat ötödik száma először közölt tőlem verset, s a továbbiakban meglehetősen ritkán írtam és jelentem meg a lapban. A *Symposion* nagy nemzedékének csaknem minden tagjával hamar megismerkedtem. Tolnai Ottó, Végel László egy-egy napra a vendégem is volt.

1967-ben Cs. Simon István és én *ROVÁS* címmel folyóiratot akartunk indítani Zentán, kezdetben támogatást ígért a helyi ifjúsági szervezet, be is jegyeztettük a lapot, de végül csak egy szerény, kétnyelvű újságocskaja jelenhetett meg, melynek *RÉS* című irodalmi mellékletét Soós József szerkesztette. Cs. Simon és én kimaradtunk az egészből. (Gombos István ifielnök nekem megsúgta, hogy Simon Pista túlságosan nacionalista ahhoz, hogy lapot csinálhasson, hiszen még temesvári magyar szerzőt is képes lett volna leközölni.)

1968 gyönyörű, „világforradalmas” évében Molnár Cs. Attila a Sever-trans kalauzaként engem is beprote-

zsált a távolsági buszjáratokra, én pedig besegítettem Hosszú Meszát. (Utóbbi hamar kirúgták, s kénytelen volt visszatérni Fiuméba kitartójához, korosodó szertőjének jármába. Amikor pedig önállósodni akart, tengerjáró hajón szolgált vagy embercsempésztést űzött: keleti emigránsokat vitt át az olasz határon... Attilát a 7 NAP című hetilap mentette meg a kalauzságtól, ő máig újságíró.)

A csehszlovák szabadságtörekvések augusztusi eltiprása annyira felkavart, hogy a Magyar Szó megszálással kapcsolatos különszámának ötven darabját juttattam át Szegedre a tájékoztatlannak vélt magyar polgárok felvilágosítására.

Az az év a kezdetétől életem legnagyobb szerelmét, a Veru-imádást jelentette, amely a zürös augusztus végi napokban ért véget: a lány bálvány helyett egyetemista akart lenni, és közben beleszeretett az őt felvételre előkészítő oktatójába.

Akkoriban állítólag a munkába fáradtam bele, a szabadnap nélküli, hajnaltól vakulásig tartó buszozásba, s egy jóhiszemű orvosnő rábeszél: vegyem igénybe az idegszanatórium pihentető ágyát. Azután még egy hosszú utazással is kárpótoltam magam a szerelmi veszteségért, a cudar kalauzkodásért. A szép szeptemberben Fiuméba vonatoztam (Karlovacon bizsergető melankóliával pillantottam a pirosfalú pályaudvarra), ám a kikötővárosban nem leltem meg Hosszú Mesza barátomat - épp hajóútón volt -, így hamar Budapestnek vettem az irányt. Ott Cs. Simon verseit átadtam a Kortárs főszerkesztőjének, Simon Istvánnak, aki nyilván sohasem közölt belőlük. A redakcióban megjelent Nagy László költő is. Az *Új Symposion* az volt a véleményük, hogy mindig ugyanaz a néhány ember írja.

Amikor '68 végén a közlekedési vállalat (szabálytalanul) felfüggesztette munkaviszonyomat, már tudtam, hogy ellensúlyoznom kell az engem ért sok kudarcot, és középiskolai diploma nélkül nekilódultam az egyetemi felvételi vizsgáknak. Kettőt februárban gyűrtem le - akkortájt dobott ki a Severtrans -, szeptemberben pedig a maradék hatot. (Pedig a nyáron megfeledeztem a tanulásról, ahelyett stoppal Afrikába indultam. Szerencsémre visszafordítottak a török határőrök.)

A nyár fergeteges sikert hozott annak az irodalmi és képzőművészeti kiállításnak, amelyet Soós Jóskától kölcsönözött, *E DÚR-VILÁG ELLEN* címmel szerveztem meg Zentán, s amelynek megnyitójára ezren jöttek el. A kiállítás ötletéből születtek a *TÉRZENE* és a *KÉP, KÖLTEMÉNY* ... antológiák.

A sikeres felvételiért fiumei úttal jutalmaztam magamat, hölgykísérettel, Budapest végállomással.

Soha annyi pénzem nem volt, mint bölcsészkar tanulmányaim újvidéki öt esztendeje alatt, ösztöndíj, tanulmányi kölcsön, másodállások... Jól éltem, jóformán semmit se írtam, csak szemlélődtem. A többi között az Új Symposion is foglalkoztatott terjesztőként, s én - Tari István bevonásával - hoztam kétezer új előfizetőt, amennyi még a Nyugatnak sem volt soha.

'71 nyarán az ügyészség váratlanul betiltotta a folyóirat két, egymást követő, egyidejűleg kinyomtatott számát, a 76-ost és a 77-est. (Tito államelnöknek a nacionalizmus veszélyeire figyelmeztető, sokféle ellenségre uszító, de főleg diktatórikus hullámot elindító levele alighanem annak az évnek a végén ontotta mérgeit.)

A betiltásokat követően '72 februárjában súlyos ítéleteket szabott ki a bíróság. Tolnai mint felelős szerkesztő egy év feltételes börtönbüntetést kapott, Miroslav Mandić szerző egy év szigorítottat, Rózsa Sándort pedig egy kurta humoreszkért három évi elzárással sújtották. Az utóbbi ítélet kihirdetésekor Várady Tibor, író és jogtudós oda súgta szomszédjának: „Ez fasizmus!” A síri csendet erőteljes, szapora tapssal törtem meg, mert bizonyos helyzetekben a tiltakozásnak nincs más módja, mint a tüntető helyeslés (1. FOGSATU). Bori Imre figyelmeztetett, hogy hagyjam abba, s felfogva tettem értelmét, a bíró is rám rivallt. (Rózsa nem vonult börtönbe, Nyugatra menekült, ma is ott él. De ültem helyette én, később.)

Miután egyik ösztöndíjazóm, az Újvidéki Televízió Gobby Fehér Gyula tiltakozására nem volt hajlandó engem foglalkoztatni, a Magyar Szó külpolitikai rovatához szegődtem. Néhány hónap múlva azonban odébbálltam; megnősülvén könnyebbnek véltem az életet odahaza, Zentán, ahol '75 januárjában általános iskolai tanár lettem.

Márciusban gyermekünk született, Laura, júniusban különváltunk.

Csak szeptemberben kezdtem el éledezni, az iskolában szilárduloban voltak kollegiális kapcsolataim, igyekeztem belevetni magam a város művelődési életébe, új barátokra tettem szert, gondolok itt a Kikindáról Zentára költözött ismert íróra, Varga Zoltánra és a velem csaknem egyidős, svájci munkáról hazatért Gordos Jenőre. Néhány korábbi tanárommal - Benes József festőművésszel, Szloboda Jánossal, Urbán Jánossal, Vojislav Jankovičtyal, az egykor latint oktató szociológussal - az ismeretség baráttivá mélyült.

Ács Károly költő, főszerkesztő felajánlásával élve még tavasszal hozzáálltam a HÍD folyóirat zentai szá-

mának megszerkesztéséhez. A zentaiság - helyi illetőség, a városhoz kötődő életszakasz, ill. tartalom - volt a fő szerkesztési szempont. Azóta is sajnálom, hogy néhány szerző (Szelei István, Bori Imre) nem adott, nem adhatott kéziratot.

Szeptemberben már türelmetlenül vártuk a kettős, 7-8. lapszám megjelenését, s ugyanakkor Gordos és én egy modern színegyüttes megalakítását kezdeményeztük. (Gordos szerint tőle, szerintem valamelyiküinktől ered a Zentai Kísérleti Színpad elnevezés. Kisvártatva ez a tény is, nagyon érdekelte az állambiztonságiakat.)

A „színpados” összejövetelek csütörtök esténként zajlottak a Művelődési Ház irodájában. Csoportunkhoz csatlakoztak azok a tehetséges középiskolások, akik évről évre babérra arattak a színjátszók vetélkedőin. A Ház igazgatónöje, Gordán Magdolna ismertette velünk a megalakulás tennivalóit; kérjük ki a pártbizottság, a Szakszervezeti Tanács, a Szocialista Szövetség és a rendőrség véleményét, és toborozunk műkedvelő színészeket a gyári munkásság soraiból, továbbá csináljunk programot és alapszabály-tervezetet. Mi szófogadón jártunk el az utasítások szerint. Ám a színpad hónapokon át zárva maradt előttünk. Közben sokasodtak a vészfellegek: a diákoknak tanáraik megtiltották, hogy eljárjanak a lazító, felforgató gyülekezetbe, Gordosról azt híresztelték, hogy nyugati kém... Amikor pedig a kultúrház ajtaját is elfelejtették kinyitni nekünk, magánlakban vagy a Sörözőben tartottuk meg a zajos, vidám összejöveteleket.

A HÍD zentai számának bemutatójára készülve az irodalmi estet meghirdető rölapot nyomattam, amelyen házigazdaként föltüntettem az ALAKULÓ KÍSÉRLETI SZÍNPADot is. Ebből botrány lett, beültetés fenyegette a rendezvényt. A Szocialista Szövetség elnöke, Vladislav Stepančev magához hívatta a Színpad képviselőit, és fejmosást gyakorolt. Gordos ott is ismertette csoportunk céljait! „...a vasúton túli városrész lakói harminc éve el vannak zárva a kultúrától, de mi a helyükbe megyünk játszani, ha kell, darabot mutatunk be a templomban, az utcán, a vásártéren és még a börtönben is. (Nemsokára csakugyan megnyitattott előttünk a börtönkapu, képtelen szereposztással, önkényes rendezőkkel. A Szocialista Szövetség titkárnője, Gere Teréz - tisztelt osztályfőnököm a nyolcadik osztályból - később a vád hamis tanújaként kiforgatta Jenő szavait: „A magyarok harminc éve el vannak nyomva...”)

A HÍD-est közönségének fele kinnrekedt az utcán.

Csak jóval később láttam be, hogy a szocialista öngigazgatás és az államvédelmi éberség idején nem lett

volna szabad olyan körmönfont kitartással - urambocsál - olyan ügyesen szervezni és mozgatni a kultúrára éhes tömegeket, mert minden kultúra, kiváltképp az azonnali hatású színpadi, veszélyezteteti a diktatórikus rendet.

A Kísérleti Színpaddal kapcsolatos első kihallgatásra az iskolai tanórától vittek el. A két szabadkai „ávós” - az öreg Koloman Franciškovič és fiatal társa - egy órán át faggatott, de nem szólított fel a tevékenység abbahagyására. Nem is hagytuk abba, míg '76 január 13-án (a pravoszláv újévet ünneplők ajándékaként?) hármunkat le nem tartóztattak: Gordos Jenőt, Benes Józsefet és engem. Benest harmadnapon kiengedték.

A szabadkai börtön teleszart, fedéltelen hordótól bűzlő hideg cellájában éhezettek, puhítottak, onnan vittek csontjaim összetörésével, felakasztással fenyegető, hosszú kihallgatásokra.

A letartóztatást ellenséges propaganda elkövetése miatt rendelték el, de akkor még fogalmuk sem volt, hogy mire alapozzák majd a vádiratot, állapítottam meg jóval később.

Lefogásom harmadik napján már elnyúló, tétova csöndök szaggatták meg a kérdéseket, mikor az egyik vallatóm - Nemes János? - azt tudakolta, van-e betiltott újságom. „Hogyne, a Symposion. De hiszen járt a kutatók kezében”... Nem baj, írjam le pontosan, hol található a lakásban. Másnap a folyóiratnak a 76-os és 77-es számait tartalmazó 1971-es beköttött évfolyama ott hevert Vicai Erdudac Zsuzsanna vizsgálóbíró asztalán (később a szabadkai Népszínház igazgatója lett).

Eközben Vajdaság párttitkára, Major Nándor író Zentán a Színpaddal szembeni helyes állásfoglalásra oktatta ki a helyi bizottságot, amely a Magyar Szóban jelentetett meg egy terjedelmes közleményt A ZENTAI KÍSÉRLETI SZÍNHÁZ ÉS AMI MÖGÖTTE VAN címmel. A cikk után zúduló csahos, csatlós sajtóhadjárásban főszerkesztők, főmunkatársak (Petkovics Kálmán, Brenner János, Hatala Zoltán, Bogdánfi Sándor, Rencsár Tivadar és mások) vettek részt ellenünk. Egyedül Varga Zoltán reagált a pártközleményre, de őt Sinkovits Péter szerkesztő lebeszélte levele közléséről, állítván, hogy biztos értesülése szerint a letartóztatottakat hamarosan kiengedik.

Tizenhárom hónapi vizsgálati fogság után Vukovics Klára ügyészhelyettes a főtárgyaláson elmondta vádbeszédét, amit a betiltott szövegekre épített. Petar Berić (Bérci Péter?) bíró csupán azzal indokolta a két-két évi börtönítéletet, hogy Gordos szocializmust gyalázó nyugati újságokat hozott Jugoszláviába, én pedig

az egyik elmarasztalt cikk szerzőjét, Rózsa Sándort „farsza gyerek”-nek neveztem.

A bírósági szomorujátékot megelőzően pszichiátriai megfigyelésre szállították öreink, hogy vajon ép észszel váltunk-e bünözővé. Az elmeegógyintézetben dr. Ungár Pál és dr. Szakács Ferenc provokált bennünket.

A két évet napnyi pontossággal leültük a csantavéri illetőségű Domány István börtönigazgató Mária Terézia idején alapított intézetében.

Az 1978-as szabadulást követő hetekben a politikai rendőrségtől visszaköveteltük a házkutatáskor elkobzott tárgyainkat. Gordos sose kapta vissza vadonatúj, értékes magnószalagjait, és én se a Hegyi patak naplót. Halász József, a kezdő „ávós” nyomatókosan felhívta figyelmünket arra, hogy időnként számoljunk be neki, ha valamilyen ellenséges elemek próbálnak meg kapcsolatot teremteni velünk, és ha bizonyos kijelentésektől akarunk elhatárolódnunk, ami majdhogynem nyílt felszólítás volt a besúgásra. Csalódnia kellett bennünk.

Ugyanezért kopók hada gátlástalanul szimatolt utánunk: legalább ötvenen jelezték, hogy Zentán, Szabadkán, Adán, Kanizsán, Újvidéken... felőlem kérdezték őket Halász József, Nagy Miklós, Zsiga István, Vidoje Bajič.

Tizedik hónapja voltam szabadlábon, amikor a huszadik pályázattal végre munkát kaptam Zentán, egy új konzervgyárban.

Írni és publikálni is szerettem volna. Puhatólózni kezdtem a közlési lehetőségek felől. Bányai János a HÍD főszerkesztőjeként megértő, diplomatikus készséggel biztosított jóindulatáról, és arról, hogy megfelelő helyen utána néz annak, milyenek is megjelenési esélyeim. Idevágó értesüléseiről sohasem tájékoztatott.

A Magyar Szó irodalmi szerkesztőjétől, Végel Lászlótól a Fórum sajtóház lépcsőin érdeklődtem, amitől begurulni látszott. Ideges nevetéssel ilyeneket hadart: „Ne nevettesd ki magad! Hülyének nézel?! Még hogy a te neved, politikai elítélté egy politikai napilapban...?!”

Varga Zoli barátom segíteni akart visszatérni az irodalmi életbe: felajánlotta, hogy megírandó novellámat a saját neve alatt fogja közzétenni, s utána botrányt kavarunk, hátha az segít.

Akkor írtam meg a *Sétakocsikázás* című elbeszélést, mire Zoli fanyalogva visszaszívta ajánlatát. Javasolta, hogy dolgozzam át a szöveget, kaszáljam össze az idősikokat..., megtettem, úgy se tetszett neki. Akkor a rövidített változatot Harmath Dávid álnéven elküldtem a Képes Ifjúságnak, és - meg is jelent.

Úgy emlékszem, Dudás Károly fogadta be a lapba Harmath Dávid további írásait, tudatában annak, hogy

a szerző velem azonos. A *Görcsoldó* és a *Fogsatu* is így látott napvilágot, amely írásokkal később a Magyar Szó novellapályázatán második, ill. harmadik díjat nyertem. De előbb - két pályázattal korábban - az *Uránbányász* c. novellám érdemesült harmadik díjra.

Ezek a kétévente meghirdetett jelíges pályázatok kapóra jöttek nekem arra, hogy végre saját nevemen kerüljek az olvasó elé. Többször is megtörtént, hogy a díjazottakon túl további írásaimat soroltak a közlendők közé, ám amikor értesültek szerzőségemről, a közléstől elálltak (*Akarok egy nőt, Csontkovács...*).

Bálint Sándor irodalmi szerkesztő ideges lett a nevem hallatán, a telefonban „remélem, nem zavarok” szavaimra nyomban rávágta: „De zavarsz!” Díjazott prózáim közreadása után pedig dühöngve letámadott, amiért átvertem azzal, hogy bizonyos Harmath Dávidtól plagizált, korábban megjelent művekkel nyertem. Kijelentette, hogy nem lesz többé módom pályázni. El nem tudtam képzelni, hogy ezt miként képes megvalósítani. Hát az történt, hogy - miattam! - megszűnt, vagy legalábbis hosszú éveig szünetelt a Magyar Szó Majtényi Mihály novellapályázata.

Egyesek azt tartják, hogy mifelénk Bori Imre üti, avatja íróvá az írókat. Úgy 1986 táján mint a HÍD főszerkesztőjét megkínáltam három novellám kéziratával, hátha őáltala is íróvá lehetek. Jó sokára telefonon érdeklődtem: „Mit csinálnak a novelláim?” „Hát ott állnak. Nem olyanok azok, Vicei, hogy le lehetne őket közölni.” „Hát jó. Sose többet ne adjak?” „Nézze! Maga próbálja megítélni azt, hogy az a HÍDnak való vagy sem.” (Akkoriban nem volt a HÍDnak való a *Féltárva*, a *Kamasz nap* és a *Csontkovács*.)

Sziveri János nem merte a nevemmel leadni versikémet.

Purger Tibor, Beszédes István, Spitzer Éva és Borbély János vonakodás nélkül saját nevem alatt hozta le írásaimat lapjában, ill a rádióban.

Szívosan küzdöttem útlevelért: évente kérvényeztem, fellebbeztem, végül mindig bepereltem a tartományi Belügyi Titkárságot Vajdaság Legfelsőbb Bíróságánál.

1987 november elején kendergyári munkahelyemről vitt el a nyomozók és rendőrök népes különítménye. Tíz esztendőn át szimatoltak, gyűjtögettek ellenem, s elérkezettnek látták az időt, hogy letartóztatással művükre feltegyék a koronát. A házkutatók feldúlták otthonomat: újságokat, leveleket, feljegyzéseket és egy csomó aktívfotót vittek magukkal. Vizsgálóbíróként ugyanaz a Petar Berić fogadott, aki tíz évvel korábban semmiért elítélt. Most érdekelve volt, hogy bizonyítson,

igazolja magát, pótvizsgázzon. Mégis a vádirat olyanra sikeredett, mint a rossz diák csapnivaló dolgozata. Az ország feldarabolási szándékának bűnét rótták fel, meg azt, hogy állítólag nem kedvelem - hegyi tangónak csúfolom - a szláv népzeneét. A vádak nem túl gerinces, jórészt fiatalka, ingatag, megfélemlített tanúk betanított, hamis vallomásaival igyekeztek megtámogatni, A főtárgyaláson az egyetlen Hegedűs Zsuzsanna kivételével minden tanú visszavonta a rendőrségen kikényszerített vallomását, és leleplezte a belügyi módszereket.

Letartóztatásomról bő egy hónap múltán kulturális hírként értesülhetett a nyilvánosság, amikor is Varga Zoltán levélben ismertette esetemet a Vajdasági Íróegyesülettel.

Két védőm volt: a költő Koncz István és a belgrádi Srđa Popović. (Az utóbbi védenca volt Alija Izetbegović, Paraga, Vojislav Šešelj, Azem Vllasi, Fikret Abdić...)

Február derekán két és fél évi börtönre ítélték.

Két hétre rá váratlanul kiszabadultam.

Majdnem két év telt el a megismételt bírósági eljárás végéig. A hazai híreszközök ezúttal derekasan kiálltak mellettem, nem úgy, mint a „színpados per” idején. Krassó György Londonból tudósította rólam a Szabad Európa Rádiót és a BBC-t. Gordos Jenő elintézte, hogy a Nemzetközi Amnesztiaszervezet képviselőt küldjön főtárgyalásomra. Az Arthur Miller elnöksége alatt álló nemzetközi PEN Club érdekemben tiltakozó iratot küldött az államelnökségnek. Ugyanezt tették szerb író- és értelmiségi csoportok. Az aláírók között volt Matija Bečković, Kosta Čavoski, Dobrica Ćosić, Vojislav Koštunica és még sokan. Ugyanakkor több újvidéki magyar író megtagadta, hogy aláírjon...

A „bűnügy” '89 decemberében felmentéssel végződött, és tizennégy év után nyomban útlevelhez is jutottam. A kendergyár áztatói mázsaházából visszamehettem az irodába.

91 szeptemberében végre testhezálló munkakörbe kerültem, a Fórum könyvesboltjába. Onnan szerveztük a novemberi nagy béketüntetését. A szitáló esőtől mármár szétoszló tömegben azzal tartottam a lelket, hogy várjon Čanak megérkezéére, akit hosszas nógatással, számos telefonhívással, benzin felajánlásával sikerült idecsalni. A tüntetés első éjszakáján az eseményekről készült videofelvételt vittem a Magyar Televíziónak. Onnan kezdve nyolc hónapon át voltam menedékes Magyarországon. Könyvesbolti állásomat elveszítettem.

Ügyeskedésből élek, főleg abból, hogy átjárható a határ.

A nagy infláció után, '94-ben és '95-ben a magas kilépődíj (váltásdíj) és az üzemanyagihiány miatt hetente biciklin jártam Zentáról Szegedre. (Amikor ellopták biciklimet, sokszorosított plakáton kértem a lopó urat, hozza vissza nekem a kenyérkereső járművet, s harmadnapon házam közelében hevert a kerékpár.)

Akkoriban a Bányai - Hol tartok? - kérdésére megfogalmazott válaszomat se volt hajlandó közölni a Magyar Szó.

Hol tartok?

A Tisza-híd felé. Szegedről távozván épp legyőzni próbálom a hídfő meredek kaptatóját. Roskátag biciklimen elől is, hátul is fölmálházott drótkosár. Meglehet, hogy csak a kivénhedt velocipéd és a bennem fölgyülemlt fél évszázadnyi idő miatt tűnik meredeknek az emelkedő, lám, könnyedén úsznak el mellettem fényes autómobilok, és táncos imbolygással elhúznak a soksebességű kerékpárok, nyergükben ápolt, kerge kiskamaszokkal. Lélekszaggató pedálozásban önsajnálattal elegy szemernyi irigységgel pillantok az elshuhanó kereköző után; neki nem csak extra járgánya van, de kicsattanó egészsége, duzzadó életereje, s bizonyára vannak féltő, gondoskodó, szerető szülei, sőt, minderre ráadásul van szerelme, saját nője. A „másutt és más bőrében mindig jobb” téveszméje azt sugallja, hogy az engem leköröző ifjont a biztos jövő és a válogatott kényeztetések felé karikázik, miközben engem az országhatáron mogorva finánc faggat, van-e beje-

lenten valóm, például viszek-e nyomtatott dolgot. A kérdező magyar anyanyelvű, de nem magyar egyenruhában. „Csak a heti toalettpapírt, szalonnát s margarint szállítom” - füllentem, pedig mindez csak álca, ezek alatt lapul rettenetes súlyával a csempészárú: százféle újság, könyv. A határszeri közegek ketrece előtt csak kinnal tudom állva tartani a biciklit. A cerberusokkal hetente találkozok, hóbortos sportolónak néznek, hisznek nekem, intenek, távozhatok. Már egy éve, hogy hetente sikerül megúsznom az átkelést, pedig tudok arról, hogy az állami lapterjesztő többször is följelentett, újságcsempészéssel ne zavarjam köreit s profitját.

A kerékpár két drótkosarában egy-kétszáz újsággal nyomom a pedált, mélyen az éjszakában hat órán át viharos szél veri az arcomba a havat, otthon veritéktől lucskos, átizzadt bőrbekeszet terítek a szárítózsinegre.

A hét egyetlen napján rablógazdálkodok így az élet-erővel, a másnapi piacozás már nem nehéz. Korábban az iskolák folyosóján is kiállítottam könyveimet, a szegénység ellenére is vásárolgattak a diákok - a tanárok szót se érdemelnek - míg nem egyszer minden iskolából kitiltottak az igazgatók, mondván, hogy rendetlenséget, fölfordulást okozok a könyvekkel.

Aki tud heti nagy kétkerekű túráimról, mímelt elismeréssel dicséri vélt erőnléteimet, én pedig hat napig kóválygok, reszketek, hogy a hetediken megint nyeregbe kell szállnom.

Itt tartok. Hol a kutyám éhezik, hol meg én.

